

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר

(מ"ט ב') משנה: מי שבא בדרך, וחשכה לו, והיה מכיר אילן או גדר (והאילן בסוף אלפיים ממקום רגליו, ומהאילן לביתו אלפיים), ואמר "שביתתי תחתיו", לא אמר כלום (לפי שלא בירר ד' אמות של מקום שביתתו).

(ומברר) מאי לא אמר כלום?

(4) אמר רב: לא אמר כלום כל עיקר, דאפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל.

(2) ושמואל אמר: לא אמר כלום, לביתו. אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל, ונעשה תחתיו של אילן חמר גמל; בא למדוד מן הצפון (של האילן), מודדין לו מן הדרום. בא למדוד מן הדרום, מודדין לו מן הצפון (ראה להלן).

(נ' א') אמר רבה: מאי טעמא דרב? משום דלא מסיים אתריה (וכיוון שלא בירר ד' אמותיו, לא קנה כלום).

ואיכא דאמרי - אמר רבה: מאי טעמא דרב? משום דקסבר כל שאינו בזה אחר זה, אפילו בבת אחת אינו.

מאי בינייהו? איכא בינייהו דאמר ליקנו לי בארבע אמות מגו שמונה (שתחת האילן). מאן דאמר משום דלא מסיים אתריה, הא לא מסיים אתריה (עדיין אינו נחשב מבורר). ומאן דאמר משום כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, האי כארבע אמות דמי, דהכא ארבע אמות קאמר (ומודה רב לשמואל).

(נ' ב') אמר רב הונא בריה דרב יהושע: לא שנו (אליבא דרב שלא אמר כלום כל עיקר) אלא באילן שתחתיו שמונה אמות (דאיכא למימר דהאי גיסא בחר, או דהאי גיסא ולא הוי סיום). אבל באילן שתחתיו שבע אמות, הרי מקצת ביתו ניכר (באותה אמה אמצעית, ונחשב שסיים שביתתו, וקנה שם בית, ומודה רב לשמואל).

תניא כוותיה דרב. תניא כוותיה דשמואל.

תניא כוותיה דרב: מי שבא בדרך וחשכה לו, והיה מכיר אילן או גדר, ואמר שביתתי תחתיו, לא אמר כלום. אבל אם אמר שביתתי במקום פלוני, מהלך עד שמגיע לאותו מקום. הגיע לאותו מקום, מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה.

(המשך הברייתא): במה דברים אמורים? במקום המסויים, כגון ששבת בתל שהוא גבוה עשרה טפחים והוא מארבע אמות ועד בית סאתים, וכן בקעה שהיא עמוקה עשרה והיא מארבע אמות ועד בית סאתים; אבל במקום שאין מסויים, אין לו (בתוכו) אלא ארבע אמות (לבד מאלפיים משם והלאה). וכו'.

במה דברים אמורים (דבמקום שאינו מסויים קני ליה מיהא ד' אמות לשביתה, ואלפיים מהן לכל רוח)? כשסיים ד' אמות שקבע (שהיה לו בהן סימן אילן או אבן, ואמר באותן ד' תהא שביתתי); אבל לא סיים ד' אמות שקבע, לא יזוז ממקומו.

1. ולא יזוז ממקומו, שהרי במקום רגליו אין לו שביתה, שהרי עקר דעתו ולבו מכאן. ותחת האילן נמי לא קנה שביתה, דהא לא סיים. ואע"פ שכל תחתיו של נוף האילן לתוך אלפים אמה למקום רגליו, מפרשינן טעמא דרב לקמן, הואיל ולא פירש איזו ארבע אמות בחר לו בתחתיו של אילן, לאו שביתה היא. רש"י.

2. פירוש, כשם שאין לו לאדם לקנות ארבע אמות מקום שביתה אחרי שכבר קנה במקום אחר, כך אין לו לקנות שיעור שתי שביתות בבת אחת. רי"ף ורא"ש.

3. להכי נקט מגו תמני, דלקמן מוקמינן באילן שיש תחתיו שמונה אמות. רש"י.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ואמרינן) לימא תיהוי תיובתיה דשמואל!

(ומתרץ) אמר לך שמואל, הכא במאי עסקינן, כגון דאיכא ממקום רגליו ועד עיקרו (של אילן) תרי אלפי וארבע גרמידי (ארבע אמות לשביתה, ואלפיים אמה לתחומו), דאי מוקמת ליה באיך גיסא דאילן (שאם אתה נותן לו שביתה בצדו השני של האילן) קם ליה לבר מתחומא (נמצא שעומד בכניסת השבת חוץ לתחומו). אי סיים ד' אמות (תחת האילן, בצד הסמוך לו), מצי אזיל. ואי לא, לא מצי אזיל⁴.

שיטות הראשונים

שמואל אמר לא אמר כלום לביתו, ונעשה תחתיו של אילן חמר גמל: רוב הראשונים פירשו שקנה שביתה תחת האילן, אלא שאין מקום שביתתו ידוע, ונעשה כל תחתיו של אילן חמר גמל⁵. ורבינו חננאל פירש שכיון שלא סיים מקום שביתתו, קנה שביתה לחומרא בשני המקומות, במקום רגליו ותחת האילן⁶.

הדין כשלא קנה שביתה תחת האילן, האם הפסיד מקומו: דעת רש"י, לחומרא, שבאופן שלא קנה שביתה תחת האילן⁷, אין לו אלא ד' אמות ממקום רגליו. **והרמב"ם**, להלן, סובר בזה לקולא, שיש לו על כל פנים משם אלפיים לכל רוח.

מחלוקת רב ושמואל, הלכה כמי: **הראב"ד**⁸, **רי"ז**, **והאור זרוע** פסקו כרב שלא אמר כלום כפשוטו, ואין לו אלא ד' אמות ממקום רגליו⁹. **הרי"ף** כתב שהלכה כשמואל¹⁰. **הרמב"ן**, **הרשב"א**, **הריטב"א**, **הרא"ש**, **המרדכי**, **והטור**, פסקו

4. כלומר מה ששמואל אמר שקנה שביתה, זה רק כאשר כל האילן בתוך אלפיים (וד' אמות) ממקום עמידתו, שאז אפילו אם לא סיים קנה. אבל כאשר חלק מהאילן מחוץ לאלפיים, מודה שמואל שאם לא סיים מקום שביתתו, אינו קונה כלל.

5. ויש לו מהאילן אלפיים לכל רוח פחות רוחב שטח האילן.

6. לדעת רבינו חננאל (והיא הלישנא אחרינא שבפירוש רש"י), שמואל סובר שאינו רשאי ללכת, אלא רק באלפיים שממקום רגליו עד האילן. כי הוא קנה שביתה באחד משני המקומות, או במקום רגליו, או תחת האילן. ולכן יש להחמיר עליו שלא ילך מן האילן לצד ביתו, שמא קנה שביתה במקום רגליו. ואינו יכול לחזור ממקום רגליו לאחור, שמא קנה שביתה תחת האילן. וכשיש אלפיים שלמות ממקום רגליו עד האילן, אין לו מהאילן לצד ביתו ולא ממקום רגליו לצד אחוריו כלום. **ולרמב"ם** מהלך אחר בפירוש הסוגיא, ראה להלן. מקורות - רש"י (ד"ה ושמואל). ראב"ד (הל' עירובין ז,ה). רשב"א וריטב"א (מ"ט ב', ד"ה ושמואל). רא"ש (סי' יג).

7. לפי רש"י, כגון שהיה האילן מחוץ לאלפיים ממקום רגליו (ראה רש"י, ס' א', ד"ה ואסור לעירובו, שכתב שבהולך בדרך אסור לזוז ממקומו משום שעקר דעתו מכאן. והוא הדין באינו יכול להגיע לתחומו מבעוד יום). ולדעת הרמב"ם אפילו אם היה בתוך אלפיים אלא שלא סיים מקומו, גם כן לא קנה שביתה תחת האילן, וכדלהלן.

8. כן מבואר ברשב"א (ח' מ"ט ב') שהראב"ד פסק כרב. ובריטב"א (נ' ב', ולענין פסק וכו'). וצ"ב שבהשגות הראב"ד על הרמב"ם (הל' עירובין ז,ה), סותר שיטתו.

9. דעת הראב"ד (הובא ברשב"א) דקיימא לן כההוא טעמא דקאמר דלא מסיים אתריה, ואפילו אמר ליקנו לי ארבע מגו תמני לאו מידי אמר, דהא לא מסיים אתריה. והרשב"א חלק עליו, וכתב דכשתמצא לומר דהלכה כרב, קיי"ל כההוא טעמא בתרא, דבזה אחר זה לא קנה.

10. וכן כתבו בשמו הר"ז, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א ור"ן. אלא שהרי"ף הביא מימרת רב הונא דדוקא ארבעה מתוך שבעה דמקצת ביתו מסוים, קנה שביתה שם, ולכאורה קשה, הלא לשמואל בכל גוני קונה שביתה תחת האילן ויש לו ארבעת אלפים אמה פחות מקום רוחב האילן! וראה ב"י (או"ח תט,יא) וביה"ל (ד"ה וכן דעת הרי"ף, שכתב שסובר דלשמואל היכא דאין מקצת ביתו ניכר, אין לו מהאילן ולהלן כלום. ומפרש כפירוש רבינו חננאל, לעיל). **אמנם בספר העינים** (בן דורו של הרי"ף, וצעיר ממנו, סי' נב) כתב: ופסק הגאון ר' יצחק בהלכות ידיה דהלכתא כוותיה דרב, דכל רב ושמואל הלכתא כוותיה דרב באיסורא, ובתר דכתבינן הא חזינן דכתב הגאון ר' יצחק בדוכתא אחרינא (אולי כוונתו לתשובה כלשהי של הרי"ף) **והדר ביה** ממה דפסק בהלכות דיליה (וכנראה הנוסח שלפנינו עודכן בשלב מאוחר יותר, על ידי הרי"ף או מעתיקים, ובידינו נשתירו שרידים גם לפסיקתו הראשונה).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזרה ש"ת
י תשרי תשפ"א
מסכת: עירובין | פרק: ד | דף: נ'

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כשמואל, וכפירוש רש"י. והרמב"ם פסק שהקונה שביתה בריחוק מקום ולא סיים מקום שביתתו, לא קנה שביתה שם כלל, אמנם במקום שהיה עומד בו כשחשכה, קנה¹⁴. והשו"ע¹² פסק כדעת הרמב"ן וסיעתו. והוסיף דעת הרמב"ם¹³.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות עירובי תחומין, סימן תט)

יא. מי שָׁבָא בְּדֶרֶךְ וּמְפִיר אֵילָן או גָּדַר בְּסוֹף אֲלָפִים אִמָּה... אָבַל אִם אֵין כָּל הָאֵילָן בְּתוֹךְ אֲלָפִים, וְלֹא יֶחַד מְקוֹם תַּחְתּוֹ, לֹא קָנָה שְׁבִיתָה דְשָׂמָא הִיא בְּדַעְתּוֹ עַל אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁהֵם חוּץ לְאֲלָפִים, וְגַם כָּאֵן לֹא קָנָה, שֶׁהָרִי עָקַר דַּעְתּוֹ מִכָּאֵן, וְלֹא יִזוּז מִמְּקוֹמוֹ. וְאִם כָּלוּ עוֹמֵד תּוֹךְ אֲלָפִים וְלֹא יֶחַד מְקוֹם שְׁבִיתתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: שְׁבִיתתִּי תַּחְתּוֹ, יֵשׁ לוֹ אַרְבַּעָה אֲלָפִים מִמְּקוֹמוֹ לְצַד הָאֵילָן חוּץ מִשְׁעוֹר מִשָּׁךְ תַּחְתּוֹ שֶׁל אֵילָן; כְּגוֹן אִם שְׁעוֹר הָאֵילָן עֲשָׂרִים אִמָּה, יֵשׁ לוֹ שֵׁם אֲלָפִים פְּחוֹת עֲשָׂרִים אִמָּה. וְלְהַרְמַב"ם, הַקּוֹנָה שְׁבִיתָה בְּרִחוּק מְקוֹם וְלֹא סִיֵּם מְקוֹם שְׁבִיתתוֹ, לֹא קָנָה שְׁבִיתָה שֵׁם אֲלָא בְּמְקוֹם שֶׁהִיא עוֹמֵד בּוֹ כְּשֶׁחֲשָׁכָה; וְכֵן אִם אָמַר: שְׁבִיתתִּי בְּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְהוּא רְחוּק מִמְּנוֹ יוֹתֵר מֵאֲלָפִים, קָנָה שְׁבִיתָה בְּמְקוֹמוֹ. וְהָאוֹמֵר: שְׁבִיתתִּי תַּחַת אֵילָן פְּלוֹנִי, אִם יֵשׁ תַּחְתּוֹ שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת או יוֹתֵר, לֹא קָנָה שְׁבִיתָה שֶׁהָרִי לֹא כֵּן מְקוֹם שְׁבִיתתוֹ. לְפִיכֵךְ צָרִיךְ לְהִתְפּוֹן לְשִׁבְתָּ בְּעֵקְרוֹ, או בְּד' אַמּוֹת שֶׁבְּצַפּוֹנוֹ או בְּדְרוֹמוֹ. וְאִם הִיא תַּחְתּוֹ פְּחוֹת מִשְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וְנִתְפּוֹן לְשִׁבְתָּ תַּחְתּוֹ, קָנָה; שֶׁהָרִי מִקְצַת מְקוֹמוֹ מְסִיֵּם. וְכֵן דַּעַת הַרִי"ף בְּזָה.

11. ופסקתו צ"ב, שכן אם פסק כרב, מדוע במקומו קנה שביתה! ואם כשמואל, היה צריך לקנות שביתה תחת האילן! בביאור דבריו האריכו המפרשים. המגיד משנה (עירובין ז,ה) ביאר שפוסק כשמואל, והבין הרמב"ם שאצל האילן לא קנה שביתה כלל, כיון שלא סיים מקומו, ובמקום רגליו קנה שביתה ויש לו משם ולהלן אלפיים אמה לכל רוח. וראה בביאור הגר"א (או"ח תט,יא) דרך מחודשת בהבנת דבריו, שפסק כרב. וכתב בביה"ל (ד"ה וכן דעת) שהוא בדוחק. והדברים צ"ב.

לסיכום, הרמב"ם פליג על שאר הראשונים בתרת: א. לחומר, שהקונה שביתה בריחוק מקום, אף כשכל האילן תוך אלפיים, אם לא סיים מקום שביתתו, לא קנה שם שביתה כלל (ולשאר ראשונים קנה שביתה חוץ משיעור תחתיו של אילן). ב. לקולא, גם כשאין האילן עומד בתוך אלפיים שלו, קנה על כל פנים במקום שהיה עומד בו כשחשכה (ולשאר ראשונים לא יזוז ממקומו).

12. או"ח תט,יא. מקורות - רמב"ם (הל' עירובין ז,ה).

13. יש להעיר שלדעת רבינו חננאל, כאמור, גם לפי שמואל יש לו רק האלפיים אמה שבין מקום רגליו למקום האילן (כשיש שם אלפיים שלימות), אבל לא מעבר לכך משני הצדדים כלום. ולדעת הרמב"ם לא קנה אלא במקום רגליו ומשם יש לו אלפיים לכל רוח. נמצא, שגם לפירוש רבינו חננאל וגם לפירוש הרמב"ם אין לו מעבר לאילן והלאה כלום (כל אחד מטעמו). וכל שכן לפוסקים כרב. ורק למפרשים כרש"י בשמואל ופוסקים כמותו, יש לו מהאילן אלפיים לכל רוח. ע"פ ביה"ל (ד"ה וכן דעת הרי"ף. עיי"ש שדן בשיטות).